

Snježana Kordić (Frankfurt am Main)

Što je (ne)standardno za kroatiste?

1. Standard

U kroatistici je zadnjih petnaestak godina uočljiva začuđujuća situacija da se proglašavaju nestandardnima riječi i oblici koji su do jučer bili standardni u Hrvatskoj, koristili se u znanstvenom stilu, u novinskom, u književnosti i drugdje, stajali u rječnicima, gramatikama, udžbenicima itd. Ta pojava je toliko neobična i toliko izražena da je zapažaju i inozemni znanstvenici: „Za stranog promatrača jedna od primjetnih stvari kod jezičnih promjena u Hrvatskoj je da taj novi jezik predstavlja udaljavanje od svuda proširenih standardnih riječi“ (Bellamy 2003: 143-144).

Filolozi u Hrvatskoj zadnjih petnaestak godina šire uvjerenje da je hrvatskija ona riječ koju zna što manji broj Hrvata, a najhrvatskija je ako ju nitko ne koristi. Nastoji se uvesti pravilo da je ispravno govoriti ne onako kako govori većina govornika, nego kako jezični aktivist kaže da treba govoriti. Osnovna teza kroatista glasi da nitko u Hrvatskoj ne zna standardni jezik (Frančić/Hudaček/Mihaljević 2005: 19, 23, 28). No, predodžba da preko četiri milijuna Hrvata ne zna svoj jezik mora svakom objektivnom promatraču biti vrlo čudna. Osim toga, ako ga nitko ne zna, onda taj jezik i ne postoji. Tvrdnju da nitko ne zna standardni jezik lansira se s ciljem da bi se uzdrimalo povjerenje govornika u vlastita jezična znanja, uvjerilo ih se da su takva znanja data samo izabranoj kasti jezikoslovaca, pa da se onda izvorni govornici u Hrvatskoj ne bune kad im ta kasta svaki dan dolazi s novosmišljenim ili davno zaboravljenim „pravim hrvatskim“ riječima i zadatkom da te riječi trebaju naučiti jer to je navodno hrvatski „standard“. Sve to je, međutim, suprotno od standarda jer standard je ono što je već najviše prošireno u upotrebi, što je neutralno, obično i što omogućava nadregionalno sporazumijevanje.

Pored toga, standardizacija je nadregionalno ujednačavanje (Cooper 1989: 132), a današnje intervencije kroatista prave razjednačavanje i otežavaju sporazumijevanje. One su stoga suprotne od standardizacije, iako kroatisti svoje intervencije žele prikazati kao standardizaciju. Suprotne su i od lingvističke definicije cilja planiranja jezika. Naime, cilj planiranja jezika se lingvistički definira kao smanjivanje „društvenog cijepanja i političkog konflikta“ (Valdman 1990: 23), dok kroatisti rade sa suprotnim ciljem. Jezično planiranje je u lingvistici „pokušaj da se riješe komunikacijski problemi“ (Crystal 2003: 258), „da se poboljša komunikacija, i unutar nacije i

među nacijama“ (Rubin/Jernudd 1971: xviii), pa stoga „najvišlje načelo svakog normativnog zahvata u jeziku trebalo bi biti poboljšavanje mogućnosti komunikacije“ (Plümer 2000: 67). A hrvatski jezikoslovci svojim intervencijama prave komunikacijske probleme, premda bi takva djelatnost „za lingviste trebala biti nespojiva s njihovom znanstvenom etikom“ (Gröschel 2001: 183).

Stoga se o jezičnoj politici u Hrvatskoj zapaža da „dok je jezična politika s kraja 19. stoljeća još imala za cilj opismenjavanje pretežno nepismenog stanovništva, danas joj nedostaje bilo kakva funkcionalnost. Još gore, čak i obrazovane građane čini nesigurnima kod upotrebe službenog jezika jer uvodi jezična povjerenstva koja stalno propisuju novotvorenice ili arhaizme kao novu leksičku normu umjesto poznatih riječi“ (Riedel 2005: 258). To se sprovodi „u Hrvatskoj od njene nezavisnosti 1991. godine“ (ibid.). Tako je u Hrvatskoj „jezična politika u službi identiteta već dosegla stupanj na kojem se radi o ograničavanju slobodnog korištenja jezika i naposljetku o direktnoj manipulaciji jezičnim sadržajem“ (ibid.).

Pokušavajući jezičnoj upotrebi nametati riječi i oblike za standard, kroatisti gube iz vida da time „standardi mogu postati regulativom koju pojedinac osjeća kao teret“ jer se oblikuju na račun slobodnog prostora individue i previše zadiru u privatnu sferu (Haarmann 1997: 259-260). Također pokazuju kako ne znaju da je u demokratskom društvu standardno ono što je u općoj upotrebi prošireno i neutralno (Ammon 1995: 476-477). Riječi koje forsiraju jezični aktivisti imaju suprotna svojstva: u Hrvatskoj „promjena jezičnih normi nije po pravilu legitimirana proširenošću i poznatošću neke riječi“ (Riedel 2005: 256).

Kroatisti svoje preskriptivne zahvate nazivaju standardizacijom zaboravljajući da „preskripcija norme, bilo pomoću publiciranih gramatika i rječnika bilo pomoću proglasa izdavača, učitelja, kritičara, pisaca ili drugih čuvara jezika, ne čini standardizaciju. Kodifikacija i proglasi mogu biti ignorirani ili odbijeni. Norma mora biti 'široko prihvaćena'“ (Cooper 1989: 134). Potpuno zanemaruju ulogu korisnika jezika, premda je poznato „da ni svjesna jezična politika 'odozgo' ne može staviti izvan snage proces nevidljive ruke [korisnika]. Jer svaki jezični proces mora proći dugački put ostvarivanja kroz korisnike jezika, samo pomoću njih može biti realiziran i primjenjivanjem od strane tih korisnika priznat“ (Zybatow 2000: 22).

Tvrđnja da nitko od korisnika jezika u Hrvatskoj ne zna standardni jezik nije održiva jer izvorni govornici znaju svoj jezik i raspolazu podsvjesnim znanjem njegovih pravila: „Premda ljudi koriste ta pravila čitavo vrijeme, najčešće ih nisu u stanju opisati kao što nisu u stanju navesti miši-

će koje koriste kad voze bicikl“ (Aitchison 2001: 15). Njihovo podsvjesno znanje pravila je čak opširnije od pravila koja im nude normativni lingvisti u gramatikama: „Svaki normalni izvorni govornik ima mnogo opsežniji skup pravila nego što je bilo koji lingvist dosad bio u stanju da opiše, iako onaj prvi ne zna svjesno da posjeduje neku posebnu vještinu. Nijedan lingvist nije dosad uspio napisati potpunu gramatiku - sveobuhvatan sažetak principa kojima se rukovode govornici nekog jezika“ (ibid.: 16).

Pokušavajući nametati općeproširenoj standardnoj upotrebi, kroatisti u suprotstavljeni „suvremenim tendencijama ka raznovrsnosti i demokratizaciji“ u jeziku (Cameron 1995: 29). U svijetu je postalo realnost „opće slabljenje normi i postmodernistička sklonost inovacijama umjesto konzervativnosti (što u jeziku često znači sklonost prema najšire govorenom jeziku [...])“ (ibid.: 28).

Što je razlog za suprotan smjer kroatista i za njihovo izokretanje definicije standardnosti? Richter Malabotta (2004: 80) definira razlog na sljedeći način: u Hrvatskoj se „u potrazi za legitimiranjem na svakom polju posegnulo za arhaizmima, kovanjem novih riječi, radi se što god je moguće kako bi se iz jezika izbrisalo sve što bi moglo podsjetiti na zajedničku prošlost južnih Slavena. Pitanje jezika postaje pitanje države, naroda, njegovog identiteta i čak njegovog opstanka. Novi aksiom glasi: hrvatski i srpski su različiti jezici, a ako ta razlika nije vidljiva, treba je napraviti“.

Hrvatski lingvisti priznaju da rade na pravljenju razlika, npr. najutjecajniji hrvatski lingvist Babić (2001: 94, 199) kaže: „jasno da mi je u podtekstu bilo da [...] povećam razlike prema srpskome“. Isti lingvist priznaje (2004: 91) da u 1. polovini 20. st. „mnoge riječi nisu bile još nabijene polarizacijskim oznakama“, što također potvrđuje da se u najnovije vrijeme ciljano radi na pravljenju razlika. Kroatisti istjeruju riječi koje su uobičajene kod većine hrvatskog naroda samo da bi umjetno napravili razliku prema jeziku u Srbiji. Pritom znaju da riječi koje zabranjuju proglašavajući ih srbizmima ustvari nisu srbizmi. Naime, i glavni predstavnik takvog pristupa, Babić (2004: 208), priznaje da ako pogledate tekstove s kraja 19. st. „pomislit ćete da su već onda Hrvati upotrebljavali tolike srbizme. Ali to tada nisu bili srbizmi“.

Budući da je potpuno proizvoljno koju riječ će se proglasiti srbizmom, Babić smatra da sve riječi treba probati izbaciti iz jezika jer jedino tako se može otkriti što nije srbizam. Naime, u jeziku će ostati samo ona riječ koja se nikako ne da izbaciti, koju „ne možemo izbjeći, a to onda znači da nije srpska“ (2004: 192).

S jedne strane Babić priznaje kako „ne da se jednostavno odsjeći: srpsko jedno, a hrvatsko drugo jer je mnogošta prepleteno, uostalom veći-

na je zajednička“ (2004: 200). S druge strane prijeti da riječi proglašene nepoćudnima koristiti „može samo onaj koji nema pravi hrvatski osjećaj, ni jezični ni nacionalni“ (2001: 241). Kao rezultat takvih zastrašivanja, Babić sa zadovoljstvom primjećuje kako „mnogi se boje da ne bi upotrijebili koji srbizam, što je dobro“ (2004: 173).

Pritisak da se ne upotrebljavaju uobičajene riječi je velik jer „je pomoću političkog i medijskog diskursa stvoren takav ambijent u kojem se upotreba 'dobrog' i 'čistog' hrvatskog povezivala s izražavanjem lojalnosti hrvatskoj državi, a 'pogrešna' jezična upotreba žigosala kao izdaja i 'jugonostalgija“ (Busch/Kelly-Holmes 2004: 9). Zato se „neki ljudi sami cenzuriraju: kad pogriješe i izgovore 'zabranjenu' riječ, odmah sami sebe ispravljaju. Mnogi paze da ne upotrijebe riječi koje su do prije samo par dana bile dio njihovog svakodnevnog jezika“ (Richter Malabotta 2004: 80).

Izbacivanjem uobičajenih riječi i upotrebom forsiranih riječi nastaje „jezik koji se koristi za dokazivanje čistog hrvatstva govornika. Ali to je i jezik koji je jako udaljen od onog jezika koji koristi većina Hrvata“ (Bellamy 2003: 146). Sve to je pokazatelj „da se nacionalizam ne susteže ni pred jezikom, da se srpskohrvatski ovisno o teritoriju 'čisti' od navodno stranih riječi i time mu se oduzima raznovrsnost izražajnih sredstava i poetska snaga“ (Fienbork 1996: 7).

To potvrđuje poznatu činjenicu da purifikacija ne poboljšava komunikaciju, nego služi „legitimaciji novih elita, diskreditiranju starih, mobilizaciji političke podrške“ (Cooper 1989: 154). Zaokupljenost purizmom je glavno svojstvo javnog odnosa prema jeziku u današnjoj Hrvatskoj: „Na radiju, televiziji, u uredništvima i učionicama odvijaju se punom parom kampanje za uvođenje novih jezičnih oblika i za kontrolu 'čistoće' vlastitog jezika. Doduše, još se ne zna koji to treba biti, ali važno je da je drugačiji od dosadašnjeg, drugačiji od fonema, naglaska i zvuka koji je dosad gledan kao zajednički jezik“ (Altermatt 1996: 125). Imamo li u vidu da „se nacionalizam i purizam obično pojavljuju zajedno, jednakog intenziteta, i odgovaraju na utjecaje iz istog izvora“ (Thomas 1989: 6), ne iznenađuje što je hrvatski purizam usmjeren protiv navodno srpskih riječi jer je i hrvatski nacionalizam usmjeren protiv Srba. Uostalom, u Hrvatskoj je i prije „antisrpski purizam služio kao precizan barometar hrvatskih nacionalističkih osjećaja“ (ibid.).

Anić opsjednutost pitanjem „koja je riječ više hrvatska ili samo hrvatska ili koja je više srpska ili samo srpska“ smatra uzrokom nazadovanja lingvistike u Hrvatskoj (1998: 26-28). Hrvatski puristi žele isključiti iz jezika općeproširene riječi i umjesto njih nametnuti navodno izvorne hrvat-

ske lekseme. Međutim, „nepostojanje bilo kakvog objektivnog kriterija za leksičku izvornost uzrokuje određenu proizvoljnost pri odabiru što će se isključiti iz jezika“ (Thomas 1989: 10). Zato „u svemu tome postoji nešto što liči na paradoks jer kad se jedna upotreba prihvaća [...], a druga odbacuje [...], nema razumnog lingvističkog kriterija za takvu odluku niti unutrašnjeg lingvističkog argumenta koji bi za jednu upotrebu mogao pokazati da je 'čistija' od druge“ (Milroy 2005: 325). Drugim riječima, sasvim „proizvoljno je u lingvističkom smislu koji jezični oblik ili svojstvo se protežira ili proganja“ (Langer/Davies 2005: 5). Zato puristički pristup nema lingvističku osnovu.

2. Purizam

Purizam je „termin koji se u lingvistici koristi pejorativno za karakteriziranje načina razmišljanja koji jezik gleda kao nešto što je potrebno čuvati od vanjskih procesa koji ga zahvaćaju i mijenjaju, npr. od pritiska iz drugih dijalekata i jezika (npr. od posuđenica) i od varijacija koje unosi razgovorni jezik. Tu 'purističku' brigu lingvisti smatraju neumjesnom, naglašavajući neminovnost jezičnih promjena kao odraz društvenog, kulturnog i psihološkog razvoja“ (Crystal 1997: 316).

Iz citirane definicije vidljivo je, među ostalim, da se kod purizma ne može raditi o znanstvenom pristupu jeziku. Uzrok za purizam nije ni u samom jeziku: „Purizam se ne pojavljuje automatski za vrijeme određenog stadija jezičnog razvoja, nego je uzrokovan laičkim uvjerenjima o jeziku, npr. da će jezik propasti ili da se kviri“ (Langer/Davies 2005: 3).

Laička uvjerenja o jeziku su razlog što se „purizam bavi ne samo uklanjanjem (nepoželjnih) jezičnih svojstava nego i očuvanjem poželjnih elemenata. Ovdje zapažamo važnost subjektivnog vrednovanja jezičnih elemenata od strane (utjecajnih) članova ili grupa u jezičnoj zajednici: tko će reći što je poželjno ili nepoželjno?“ (ibid.). Uvid u više definicija purizma pokazuje da se „navedene definicije velikim dijelom slažu oko toga što je purizam: jedan (utjecajni) dio jezične zajednice izražava prigovore zbog prisutnosti određenih jezičnih svojstava i namjerava ih izbaciti iz jezika. Obrazovani lingvisti smatraju takav postupak problematičnim jer nijedan jezik nije precizno definirani entitet s jedinstvenom poviješću niti zatvoreni skup jezičnih svojstava. Zato svaki pokušaj čišćenja jezika mora biti pogrešan jer nijedan jezik nije nikada bio čist“ (ibid.: 4).

Za lingviste je neosporno da „ne postoje 'čisti' jezici [...] Na razini jezika nikad nije postojala 'netrpeljivost prema stranome', jezični dodiri i razmjena jezičnog materijala uvijek su bili nešto prirodno, spontano, dok je

jezično razgraničavanje prema susjedu koji drugačije govori ili čak isključivanje njega uvijek neprirodno i abnormalno“ (Pohl 1992: 24). Zato „lingvisti vjeruju da je svaki jezik produkt jezičnog kontakta i da ne postoji nešto što bi bilo čisti jezik“ (Langer/Davies 2005: 11).

U svojoj kritičkoj analizi purizma u Hrvatskoj Czerwiński (2005: 131) navodi često ponavljane tvrdnje kroatista da 1) „jezik teži (sam od sebe, prirodno) čuvanju čistoće“ i da 2) „proizvoljna kodifikacija (puristička jezična politika) opravdana je i prirodna“. Te tvrdnje kroatista nisu točne, naprotiv: „purizam je pokušaj interveniranja u 'prirodni' razvoj jezika pomoću identifikacije, cenzure, istrebljivanja, sprečavanja, zamjenjivanja“ (Thomas 1989: 6). Zbog takvih svojstava, purizam u lingvistici ima „pejorativne konotacije“ i koristi se kao „pogrdna riječ“ (Olt 1991: 6). Budući da se puristi samovoljno suprotstavljaju jezičnoj upotrebi, a ona je nastala na osnovi temeljnih principa kakvi su lakoća pamćenja, analogija, ekonomičnost itd., purističke intervencije krše navedene principe. Time umjetno otežavaju služenje jezikom.

To otežavanje služenja jezikom odnosi se i na internacionalnu, znanstvenu i drugu komunikaciju jer puristi u Hrvatskoj proglašavaju sve što navodno nije izvorna hrvatska riječ nepoželjnim. Zato Schubert (1997: 90-91) kritički podsjeća „da su internacionalizmi neophodni za komunikaciju izvan državnih granica i u stručnom jeziku, koji koristi jednoznačno definirane i internacionalno upotrebljavane stručne termine“ te da „je problematično, osim toga, uklanjanje internacionalizama i s obzirom na ujedinjavanje Evrope, za koje internacionalizmi imaju veliku praktičnu vrijednost“.

Zbog svega toga ne čudi što u Hrvatskoj postoji velik broj govornika koji se ne slažu s purizmom. Uostalom, „jezični purizam ima samo onda nekakav motiv kad se jedan dio društva - najčešće je to čak veći dio - ne ponaša u skladu s njim. Jezični puristi žele te nepokorne dijelove društva privesti 'čistoj' upotrebi jezika odnosno varijante“ (Ammon 1995: 185). Oštrina sukoba između purista i drugih članova društva vidljiva je iz Ammonovih riječi da „je puristički rat unutar nacionalne varijante u osnovi građanski rat jer se u prvom redu odvija između članova iste nacije“ (ibid.: 186).

Purizam je kao pojava „umjetan i u njega su uključeni učenjaci, a ne prosječni govornici“ (Brincat 2003: 155). Takvi „učenjaci“ se služe zastrašivanjem govoreći o propasti jezika, nacije, kulture pred stranom invazijom: a „da li se takva strana invazija ili opće kulturno opadanje zaista događa, nebitno je - važno je da utjecajni članovi društva *vide* da se to događa; oni će zatim upotrijebiti emocionalne faktore i simboličke vrijednosti

kako bi izrazili svoju zabrinutost“ (Langer/Davies 2005: 5-6). Pritom potpuno zanemaruju proširenost riječi u suvremenoj upotrebi i tvrde da je postojalo neko idealno stanje jezika u prošlosti koje danas treba nasilno uspostaviti: „Puristi se ponašaju kao da je postojala jedna odabrana godina kada je jezik dosegao stupanj savršenstva za koji bismo se svi trebali boriti da ga sačuvamo. A ustvari takva godina nije nikad postojala. Jezik Chaucerovog ili Shakespeareovog vremena nije bio ni bolji ni gori od našega - bio je samo drugačiji“ (Aitchison 2001: 13). Puristička tvrdnja da suvremeni jezik naspram prošloga ne valja temelji se na nepoznavanju činjenica i na emocijama: „Većina samozvanih 'eksperata' koji tvrde da jezik propada nije razmatrala složenost činilaca koji su uključeni u jezične promjene. Oni glasno izražavaju čisto emocionalne izljeve svojih vlastitih nada i strahova. Veći uvid u jezične promjene pokazuje da su one prirodne, neizbježne i kontinuirane“ (ibid.: 249). Puristi „podsvjesno reagiraju na brzo mijenjanje svijeta u kojem živimo i zato se ljute na promjene u bilo kojem području života [...]. Osjećaj da 'stvari nisu više ono što su bile' i pokušaj da se sačuva neizmijenjenost života su, izgleda, prirodne reakcije na nesigurnost, to su simptomi starenja“ (ibid.: 7-8).

Puristički pristup jeziku tipičniji je za prošla stoljeća: „Mnogi znanstvenici iz 19. st. bili su [...] uvjereni da je jezik propadao naspram prošlog stanja savršenstva. Ponovno uspostavljanje tog prvotnog savršenstva smatralo se jednim od osnovnih ciljeva usporedne povijesne lingvistike [...]. To kvazi-religijsko uvjerenje u postepeno propadanje nije nikad sasvim izumrlo“ (ibid.: 251).

Iako puristi u Hrvatskoj tvrde da sprovode standardizaciju, purističko „vraćanje zastarjelih domaćih oblika nije dio procesa standardizacije“ (Milroy 2005: 329). Čitav purizam je „jezični ekvivalent ksenofobiji i pretjeranoj društvenoj potrebi za razgraničavanjem“ (Coulmas 1996: 83), on je posljedica nacionalističkog shvaćanja jezika (Gardt 2000: 263) i „ne smije se zaboraviti da prerevno propagiranje jezičnih posebnosti kao nacionalnih obilježja znači korak nazad u jezično orijentirani nacionalizam 19-og stoljeća“ (Pohl 1997: 72). Istraživanja pokazuju da „postoje dokazi da je jezik u totalitarnim sredinama 'purističkiji' nego u demokratskim sredinama. To je jedan od prostora ideološkog reguliranja. U slučaju nekih fašističkih režima poput nacionalsocijalizma u Njemačkoj to je rezultat rasističke ideologije“ (Clyne 1997: 490).

Kao što je poznato i „kao što je mnogo puta isticano, purizam često ide ruku pod ruku s nacionalističkom ideologijom“ (Elspeß 2005: 24). Tako je i istraživanje današnjeg hrvatskog purizma pokazalo da „puristička jezična politika i planiranje jezika u Hrvatskoj [...] izrasli su u općoj nacionalistič-

koj atmosferi, kojom je bila zahvaćena intelektualna elita“ (Czerwiński 2005: 15). Potvrdilo je i da izvor purizma nisu prosječni govornici: „Izvor purizma mora se tražiti u krugu jezikoslovaca“ (ibid.: 256). Istraživanje je pokazalo i da „širenje ideje purizma može se, osim toga, povezati s bliskim kontaktima jezikoslovaca i političara, povećanim financiranjem znanstvenih projekata ili kontrolom državnih medija“ (ibid.: 90). Tako „su političke vlasti u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini forsirale stvaranje“ novih riječi (Jacobsen 2006: 318).

Budući da purizam traži neprirodno mijenjanje vlastitog jezika, moraju se široke mase u Hrvatskoj pomoću određenih strategija pridobijati da bi ga prihvatile: „Kako bi izgradila povjerenje u purističke novine, ideologija je reproducirala nationale osjećaje i koristila niz propagandno-agitatorskih strategija“ (Czerwiński 2005: 139). Za tu svrhu iskorišteni su „prvenstveno udžbenici, jezični savjetnici, normativni rječnici, rubrike o pravilnoj upotrebi jezika objavljivane u medijima, didaktičkim i znanstvenim časopisima, a također i propagiranje određenih oblika proglašanih za bolje zbog njihove velike učestalosti u prestižnim diskursima koji podliježu kontroli (npr. u javnim medijima, jeziku administracije, jeziku obrazovanja)“ (ibid.: 36).

Brojni puristički jezični savjetnici i razlikovni rječnici u Hrvatskoj „konzerviraju u društvu nacionalističko shvaćanje“, a „većinu njih povezuje činjenica da su ih financirale državne institucije, što dokazuje da su političke grupe koje su vladale u tom razdoblju odigrale određenu ulogu u procesu planiranja jezika“ (ibid.: 130). Analiza pokazuje da „agitatorski diskurs u rječnicima - osim što se pojavljuje u raznim oblicima - ustvari je vrlo ujednačen i usklađen. Sadrži određenu matricu koja se ponavlja i koja je s malim iznimkama oponašana u svim izvorima“ (ibid.).

Puristička jezična politika ugrađena je u hrvatske medije u tolikoj mjeri da je vidljivo sljedeće pravilo: „Što je izvor koda nacionalističkiji, to je veća vjerojatnost realizacije purizma u jeziku“ (ibid.: 257). Istraživanjem jezika različitih medija u Hrvatskoj 2002. u knjizi M. Czerwińskog „se na primjeru stotinu analiziranih parova leksema potvrdila teza da je radikalna realizacija jezične politike potpuno proporcionalna s nacionalnim radikalizmom izvora jezika“ (ibid.).

Puristi se bore protiv egzistencijalne stvari kod jezika - protiv njegove upotrebe: „Kao što knjižničaru može biti najvrednija knjižnica ona koja je zaštićena od korištenja, tako je jezičnom ideologu onaj jezik najsavršeniji koji se ne koristi. Upotrebu svakako smatra štetnom za ispravnost, čistoću i analogiju“ (Reichmann 2000: 454). Iza izraza *čistoća* skriva se, prema Reichmannu, shvaćanje da jezik ima tim veću vrijednost za nacionalnu

identifikaciju što je manje 'onečišćen' utjecajima iz drugih jezika, iz stručnog jezika, iz razgovornog jezika itd. Ali da takvi utjecaji u stvarnosti ne ugrožavaju nacionalnost, pokazuje i tekst Berlinske akademije znanosti iz 1918. u kojem se kritizira purizam nekih njemačkih filologa i navodi da engleski jezik ima mnogo više stranih riječi nego njemački, pa da zbog toga ipak nikad nije patio inače senzibilni nacionalni osjećaj Engleza (Gardt 2000: 265). U tekstu se ističe da su strane riječi „važni svjedoci kulturnog života jednog naroda, spomenici njegove povijesti oformljivanja, njegovih dodira s drugim narodima, od kojih je primao vrijedan duhovni i tehnički dobitak. Bogatstvo stranim riječima je upravo obilježje razvijenog kulturnog jezika, ono je neophodno obogaćivanje i čak profinjivanje mogućnosti izražavanja“ (ibid.).

U Njemačkoj je ideologija jezične čistoće, tj. jezični purizam „uvijek iznova imao značajnu ulogu kao sredstvo i pokazatelj radikaliziranja njemačkog nacionalizma“ (Polenz 1998: 62). Poznato je da „je za vrijeme nacističkog razdoblja u samoj Njemačkoj jezična politika bila glavni dio oblikovanja identiteta Rajha, bila je usko povezana s ksenofobičnim nacional-socijalizmom [...]. Najočiglednija manifestacija toga bila je jezična reforma s ciljem uklanjanja stranih leksičkih posuđenica i osiguravanja korištenja 'izvornog' jezika“ (Ager 2001: 57).

U svojoj opširnoj i zaokruženoj analizi purizma u Njemačkoj 30-ih godina 20. st. Polenz (1967: 141-142) opisuje kako izgleda puristički pristup jeziku: „Prema shvaćanju iracionalnog nacionalizma jezik 'nije sredstvo za sporazumijevanje, nego nacionalni idol, kojemu čovjek treba što upadljivije iskazivati čast' i kojeg se 'opterećuje zahtjevima za nekakvom 'izvornošću' koja nema veze s ljudskim potrebama i koja se u svako doba može zanemariti a da pritom ne nastane nikakva šteta ni za govornika ni za slušatelja'. Čistači jezika su vjerovali - slično kao još i danas mnogi kritičari jezika - da jezik moraju štiti od upotrebe, od jezične zajednice kao korisnika, kao da je jezik nekakvo apsolutno biće kojemu govornici moraju služiti. Prije svega bili su naviknuti vrednovati riječi prema njihovom porijeklu. Objašnjenje za tu naviku nije samo nacionalistička antipatija prema stranim jezicima, nije nekakvo isključivo laičko shvaćanje jezika; jer pravi 'laici' - normalni govornici koji ne razmišljaju o jeziku - ne misle na izvedenice i etimologiju kad koriste jezik. Budući da je većina 'ljubitelja jezika' prošla barem za vrijeme gimnazije kroz školu tradicionalne filologije, radi se kod purističkog vrednovanja jezika o populariziranoj, premda pervertiranoj znanosti“.

Polenz (1967: 150-151) obrazlaže zašto su sve purističke aktivnosti neopravdane i znanstveno neutemeljene: „Kao što je pogrešno i opasno od-

ređivati strukturu društva prema porijeklu osoba, tako je lingvistički pogrešno i beskorisno strukturu rječničkog blaga živog jezika raščlanjivati prema porijeklu riječi. Čitav jezični purizam počiva na metodološki pogrešnom miješanju dijakronije i sinkronije. [...] Kod sinkronijskog promatranja jezika, koje istražuje stanje i unutarnju strukturu živog jezika, kategorije 'riječ stranog porijekla' i 'posuđenica' imaju samo podređenu ulogu, kako je već de Saussure spoznao. Ovdje vrijede drugačija grupiranja: semantička, stilistička i jezičnosociološka. [...] Kod suvremenog stanja nekog jezika je bitno tko koristi neku riječ, pred kime je koristi, u kakvoj situaciji, na koju temu, u kakvom kontekstu, s kakvom stilskom obojenošću i prvenstveno s kakvim značenjem naspram značenja drugih riječi unutar skupine u kojoj je posuđena riječ našla svoje mjesto. Često se dogodi da mnogi govornici neke riječi stranog porijekla ne razumiju ili pogrešno razumiju, ali uzrok tome nije toliko strano porijeklo tih riječi ili njihovih sastavnih dijelova, nego njihova jezičnosociološka i stilski vezana upotreba. Takvu jezičnosociološku i stilski vezanu upotrebu imaju i mnoge takozvane 'domaće riječi', pa je stoga kriterij porijekla neosnovan“.

Kad bi prema purističkim zahtjevima sve riječi sadržavale samo 'domaće osnove', „prema tom principu bi se, međutim, sve novo uvijek izvodilo samo od starog sastava“, a posljedica bi bila da bi „stare osnove riječi zbog toga i zbog prenesene upotrebe postale preopterećene stalno novim značenjima“ (ibid.: 157). Neosporno je da „se nijedan suvremeni kulturni jezik ne može kod daljnjeg razvoja svog rječničkog blaga zadovoljiti tradicionalnom zalihom osnovnih leksema“ (ibid.).

To potvrđuje i primjer danas najprestižnijeg jezika na svijetu, engleskog, jer engleski u sebi ima mnoštvo stranih elemenata: „Ono što engleskom jeziku daje bogatstvo i uglađenost, to su svi oni strani elementi koji su se u njemu stopili. Engleski jezik je postao svjetski jezik ne samo po tome što se proširio po velikom dijelu svijeta, nego i po tome što je duhovno bogatstvo drugih naroda primio u sebe“ (Horak 2001: 178).

Purizam u Hrvatskoj smanjuje konkurentnost jezika i ima niz drugih praktičnih posljedica: „Upravo jednom malom jeziku poput srpskohrvatskog prijete opasnost da izgubi na važnosti zbog usitnjavanja, razmjena misli je otežana, produkcija knjiga je skuplja i manja, broj prijevoda je opao“ (Blum 2002: 152). Osim toga, „manjak stručne literature na malim jezicima ionako zahtijeva od njihovih govornika stalni dodir s proširenijim jezicima znanosti. Pitanja prestiža i identiteta pojedinih jezičnih zajednica mogu tako doći u konflikt s praktičnim komunikacijskim potrebama“ (ibid.: 78).

Zato Anić (1998: 42) upozorava kroatiste da jezik „ne može se ograničiti vidicima ureda za jezik i cenzorskih propisivanja ili zabranjivanja riječi“, i da društvo „ima budućnost samo u slobodnom razvijanju jezika kao dijela ukupnih građanskih sloboda“.

3. Preskriptivizam

Poznato je da „su purizam i preskriptivizam usko povezani pojmovi jer svaki pokušaj čišćenja jezika ima oblik propisivanja što je ispravan ili bolji jezični izraz. Premda je termin *preskriptivizam* općiji od *purizma*, koriste se često jedan umjesto drugoga kad se primjenjuju na narodskolingvističku aktivnost određivanja i borbe za bolji varijetet nekog jezika“ (Langer/ Davies 2005: 7). Hohenhaus (2005: 204-205) je „prikazao od čega se sastoje tradicionalni purizam i preskriptivizam pomoću sljedeće liste karakterističnih lajtmotiva - dubinskih postavki koje su osnovna svojstva preskriptivizma:

- a) subjektivna vrednovanja jezika su moguća i poželjna: postoji 'dobra' i 'loša' upotreba;
- b) govornici trebaju savjetnike (po mogućnosti nekog autoriteta): normativna pravila moraju informirati ljude kako bi *trebali* govoriti/pisati;
- c) uzor tradicije (uključujući u najekstremnijoj verziji pojam jezičnog *savršenstva*): 'starije' = 'bolje';
- d) primarnost pisanog jezika nad govorenim: jezik = pisanje; [...]
- g) jezik književnosti kao ideal: književni jezik je 'uzorit', on je 'najviši' oblik jezika (= tradicija 'najboljih pisaca', pogotovo iz 18. stoljeća“.

Komentirajući te lajtmotive Hohenhaus (2005: 205) kaže: „Od svih njih a) je očito ključna postavka o (ne)pravilnosti jezične upotrebe i služi kao opravdanje za b). U c) prepoznajemo karakteristično interpretiranje jezične promjene kao propadanja, a ono uključuje puristički mit o 'zlatnom dobu' [...]; d) i njegov ekstremni oblik g) su ne samo svojstvo preskriptivizma (pogotovo u 18. st.), nego su pisani književni tekstovi bili omiljeni objekt i deskriptivnih gramatičara – sve dok strukturalizam nije počeo naglašavati suprotni aksiom: 'jezik je govor, a ne pisanje' (ili preciznije: govor je *primarni* sistem)“.

Znanstveni pristup jeziku odbacuje preskriptivizam: „Postoje dva razloga za znanstveno odbacivanje preskriptivizma. Kao prvo, smatra se da je u osnovi pogrešno primjenjivati na jezik emocionalne izraze poput *dobar*, *loš*, *racionalan*, *lijep* itd. Lingvisti namjeravaju razumjeti, objasniti i opisati jezik, oni ga ne vrednuju - jednako kao što zoolog neće klasificirati i uspoređivati različite vrste na osnovi njihove ružnoće ili prijateljskog ponašanja“ (Langer/Davies 2005: 7).

Nadalje, „ovo je drugi glavni prigovor preskriptivizmu: lingvisti odbacuju proizvoljnost odabiranja oblika koji će biti protežirani i onih koji će biti žigosani. To je vrlo jasno izrečeno u Traskovoj definiciji preskriptivizma, čiji cilj je lingvistički obrazovati: *'Preskriptivizam – Nametanje proizvoljnih normi jeziku, često suprotnih od uobičajene upotrebe. [...] Preskriptivizam se sastoji od pokušaja, od strane učitelja i književnika, da zaključne neslaganje [oko toga koji oblici bi trebali biti dio standardnog jezika] inzistiranjem na upotrebi oblika koje oni osobno protežiraju i osuđivanjem oblika koji se njima osobno ne sviđaju. [...]'* Osnovni pojmovi u ovoj definiciji su *proizvoljnost* norme i *osobno* sviđanje i nesviđanje određenih oblika“ (ibid.: 7-8).

U suvremenoj lingvistici „sudovi tradicionalnih gramatičara da je upotreba ili 'ispravna' ili 'pogrešna' zamijenjeni su nastojanjem da se opišu vidljive činjenice jezične upotrebe, bez vrijednosnih sudova, i da se zamijeni apsolutni pojam ispravnosti pomoću naglašavanja kontekstualne primjerenosti jezika“ (Crystal 2003: 112). Zato su „lingvistička pravila popis kako ljudi koriste jezik, a ne propis kako bi ga trebali koristiti“ (Cullen 2001: 58). I zato „je jako važno shvatiti da se lingvisti bave deskripcijom, a ne preskripcijom“ (ibid.) i da „je lingvistika deskriptivna, a ne preskriptivna“ (Cameron 1995: X).

Kod deskriptivnosti se nastoji dati objektivnan, sistematičan, precizan i obuhvatan uvid u stvarnu upotrebu jezika: „naglasak na objektivnosti, sistematičnosti itd. dovodi je [deskriptivnost] u opreku s preskriptivnim ciljevima mnogo tradicionalnije gramatike: cilj deskriptivne lingvistike je opisati činjenice upotrebe jezika onakve kakve jesu, a ne kakve bi trebale biti prema nekom zamišljenom idealnom stanju“ (Crystal 2003: 133). A preskriptivisti „pokušavaju propisati pravila ispravnosti kako bi jezik trebalo koristiti. Navodeći kriterije poput čistoće, logičnosti, povijesti ili književne uzvišenosti preskriptivizam nastoji sačuvati imaginarne standarde“ (ibid.: 369). Zbog toga se „lingvistika općenito odnosi kritički prema preskriptivnom pristupu, naglašavajući važnost deskriptivno egzaktnog istraživanja upotrebe“, i zato u lingvističkom rječniku piše o terminu *preskriptivan*: „taj termin je općenito pejorativan u lingvističkom kontekstu“ (ibid.).

Opisujući gramatiku jednog purista Aitchison (2001: 14) joj suprotstavlja lingvističke gramatike i kaže da je gramatika purista, „koja zadaje umjetna pravila kako bi nametnula proizvoljni standard 'ispravnosti', *preskriptivna* gramatika jer propisuje kako bi ljudi, prema mišljenju autora, trebali govoriti. [...] Nasuprot tome, gramatike i pravila lingvista nisu preskriptivni nego *deskriptivni* jer opisuju kako ljudi zaista govore. Za lingvis-

te pravila nisu proizvoljni zakoni zadati od strane vanjskog autoriteta, nego kodifikacija podsvjesnih principa ili konvencija kojima se rukovode govornici. Osim toga, lingvisti gledaju govoreni i pisani oblik jezika kao odvojene, povezane sisteme, i govoreni smatraju primarnim“.

Za razliku od lingvista, hrvatski jezikoslovci govoreni jezik smatraju sekundarnim. Razlog zanemarivanja govorenog jezika od strane hrvatskih jezikoslovaca je i taj što samo pisani jezik mogu kontrolirati pomoću jezične cenzure. Jezična cenzura je postala toliko sveprisutna u Hrvatskoj da čak i njen idejni vođa Babić (2004: 21) o sadašnjoj situaciji kritički priznaje: „Razvilo se opće pravilo da se svi tekstovi jezično dotjeruju s autorovim znanjem i dopuštenjem ili češće bez toga, čak i protiv njegove volje, da sve dolazi pod lektorsko pero kao pravoga jezičnoga cenzora, bez obzira što neki tekstovi iz toga izlaze unakaženi ili bar neautentični“. Priznaje da se „time stvaraju nepovoljne pa i apsurdne prilike za našu jezičnu i književnu kulturu“ (više o jezičnoj cenzuri u Hrvatskoj, njenim konkretnim manifestacijama i ciljevima, vidi u Kordić 2004a, 2004b, 2006).

Preskriptivistički pristup standardnom jeziku je u suprotnosti s tokovima u svijetu: Mattheier (1997: 2, 7-8) ističe da već od 60-ih godina razni lingvisti u svijetu govore „o stalnom liberaliziranju normi standardnog jezika pod utjecajem govorenog jezika kao karakteristici mnogih evropskih standardnih jezika“. Također ističe da je uočeno kako već desetljećima „u raznim evropskim jezicima postoji razvojni smjer koji krutu orijentiranost standarda prema pisanom jeziku zamjenjuje orijentiranošću prema govorenom jeziku“.

Nasuprot tome, preskriptivistička praksa u Hrvatskoj potvrđuje zapažanje o „općoj sklonosti ka autoritetu kod konzervativaca“ (Cameron 1995: 98). Izvorni govornici znaju pravila upotrebe, no kroatisti to odbijaju priznati jer „ako se gramatička pravila nalaze 'unutar' izvornih govornika, a ne u nekom vanjskom autoritetu, onda je očito mnogo teže primijeniti uniformne standarde pravilnosti“ (ibid.). A „sugestija da ne postoje apsolutni standardi ispravnosti i apsolutno vrednovanje odbojna je konzervativnom načinu razmišljanja“ (ibid.).

Autoritet žele osigurati i pomoću uredbi iz ministarstva, premda je poznato da „uredbama iz ministarstva nije u prvom redu stalo“ do rada na jeziku i da nemaju „za cilj poboljšavanje komunikacije ili uklanjanje jezičnih barijera“ (Plümer 2000: 67). Iako u Hrvatskoj već postoje zakonske odredbe o jeziku, Samardžija (2003: 9-11) dodatno zahtijeva donošenje zakona o jeziku i stvaranje centralnog nacionalnog tijela za jezično normiranje (u međuvremenu je osnovano takvo tijelo pri ministarstvu). Kovačec (2004: 21-25) također traži intenzivniji angažman države. Ovakva poseza-

nja za pravnim i političkim sredstvima pokazuju da jezik Hrvata ima slab demografski, ekonomski i kulturni status. Poznato je, naime, da oni jezici koji imaju dobar demografski, ekonomski i kulturni status nemaju nikakvu potrebu za nekakvim pravnim ili političkim utvrđivanjem statusa (Mackey 1989: 5).

Spomenuto „veliko bavljenje vlade jezikom, koje se očituje u stvaranju tijela za nacionalno planiranje jezika sa širokim područjem ovlasti, prvenstveno je karakteristično za nacije u nastajanju i nove nacije. Taj 'politički pristup' jeziku i razvoju komunikacije u suprotnosti je s 'kultiviranim pristupom' mnogih zapadnih nacija, kod kojih se jezični problemi rješavaju pomoću raznih javnih i privatnih ustanova, a ne pomoću administrativnog okvira“ (Rubin/Jernudd 1971: xiv).

Osim toga, puristički nadzor od strane institucija i jezičnih aktivista nedjelotvoran je i suvišan jer „jezik ima izvanredan osjećaj za samoočuvanje. On sadrži ugrađena samoregulativna sredstva koja uređuju narušene obrasce i sprečavaju dezintegraciju. Točnije rečeno, govornici su, naravno, ti koji izvode spomenuta sređivanja reagirajući na urođenu potrebu za strukturiranjem informacije koju trebaju upamtiti. [...] Jezik nikad ne dopušta narušavalačkim promjenama da unište sistem. Kao odgovor na narušavanje pojavljuju se terapijske promjene i uređuju narušene obrasce“ (Aitchison 2001: 169, 197). Ne postoji nikakav objektivni razlog za strahovanja da jezik propada jer „kad se maknu religijske i filozofske predrasude, nema dokaza da jezik bilo napreduje bilo propada. Narušavanje i terapija, izgleda, drže jedno drugo u ravnoteži stalne pat pozicije. Te dvije suprotne sile su osnovno svojstvo jezika“ (ibid.: 260).

Preskriptivizam nema uvid u svojstva jezika i upotrebe pa zato osim što „sprečava fleksibilnost u prenošenju značenja, preskriptivna ideja ispravnosti može biti u suprotnosti s govornikovim smislom za prikladnost jezika u različitim situacijama i kontekstima. Nema govornika koji ne varira svoju upotrebu ovisno o situaciji: izvorni govornik koji bi ograničio svoju upotrebu na jedan (formalni) stil djelovao bi neprirodno i čudno. Svi normalni govornici posjeduju ono što se naziva *kommunikacijska kompetencija*“ (Milroy/Milroy 1999: 63). Preskriptivisti pokušavaju zabraniti nešto što je prošireno u upotrebi proglašavajući to neispravnim, no analiza preskriptivnih zabrana varijacija pokazuje „da se za varijacije koje se stvarno koriste ne može tvrditi da su *negramatične* ni u kojem smislu“ (ibid.). U lingvistici funkcionira „jezična upotreba kao jezični autoritet“, pa bi preskriptivistički kroatisti trebali spoznati da „je jezična upotreba pravilo nad svim pravilima“ (Jung 1974: 17).

4. Završna riječ

Purizam i preskriptivizam koriste se u Hrvatskoj s ciljem da standardne riječi i oblike izbace iz upotrebe, a nestandardne riječi i oblike proglase standardnima. No, upitno je da li i postižu taj cilj: „do kojeg stupnja jezična reforma koju sprovodi obrazovni sistem i javna sfera stvarno utječe na jezičnu upotrebu u raznim situacijama i u različitim podgrupama, ostaje otvoreno pitanje“ (Busch/Kelly-Holmes 2004: 9). Ustanovljeno je da purističke aktivnosti uzrokuju da se npr. u Istri „ljudi osjećaju jezično nesigurni” i nastoje izbjeći standardni jezik kad god mogu“ (ibid.: 9-10). Ispitivanja izvornih govornika pokazuju da postoji „znatan stupanj otpora prema promjeni” i da „je hrvatska jezična reforma još posao u toku, i potrajat će dok budemo vidjeli što je postalo dio standardnog jezika, a što je odbijeno“ (ibid.: 10).

Purističke i preskriptivističke aktivnosti nisu karakteristične za naprednija građanska društva jer „naprednija građanska društva su više orijentirana prema komunikativnoj funkciji u duhu tolerancije i razlika, dok nacionalno zasnovana društva koja nastoje ojačati svoj nacionalni identitet inzistiraju na simboličkoj funkciji, na povećavanju razlika, isključivanju, odvajanju“ (Richter Malabotta 2004: 78).

Pokušaji purističkog uniformiranja od strane kroatista potpuno su u suprotnosti sa suvremenim kretanjima u brojnim drugim jezicima, koja Dunn (2000: 99) na primjeru ruskoga ovako opisuje: „Standardni jezik se prije barem djelomično definirao pomoću oblika koji se isključuju iz njega. Konzervativci u lingvistici nisu u stanju odustati od tradicionalnog modela standardnog jezika s njegovim zahtjevima za isključivanjem. Za razliku od njih, moderni lingvisti kreiraju novi model, koji je inkluzivan. [...] U njemu se bitno umanjuje autoritet službenih tijela koja stražare nad jezikom i vode skrb o njemu. Dosadašnja jedina norma, obavezna za svu javnu upotrebu jezika, zamjenjuje se nizom mikronormi, čija prihvatljivost se određuje prema kontekstu“.

Popis citiranih radova:

- Ager, D. (2001): *Motivation in Language Planning and Language Policy*, Clevedon.
 Aitchison, J. (2001): *Language change: progress or decay?* Cambridge.
 Altermatt, U. (1996): *Das Fanal von Sarajevo*. Paderborn i dr.
 Ammon, U. (1995): *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: das Problem der nationalen Varietäten*. Berlin/New York.
 Anić, V. (1998): *Jezik i sloboda*. Zagreb.
 Babić, S. (2001): *Hrvatska jezikoslovna prenja*. Zagreb.
 Babić, S. (2004): *Hrvanja hrvatskoga*. Zagreb.

- Bellamy, A.J. (2003): *The formation of Croatian national identity*. Manchester/New York.
- Blum, D. (2002): *Sprache und Politik*. Heidelberg.
- Brincat, J. (2003): Purism and neologism in contemporary Maltese. In: J. Brincat/W. Boeder/T. Stolz (ur.): *Purism in minor languages, endangered languages, regional languages, mixed languages*. Bochum, 155-170.
- Busch, B./Kelly-Holmes, H. (ur.) (2004): *Language, Discourse and Borders in the Yugoslav Successor States*. Clevedon.
- Cameron, D. (1995): *Verbal Hygiene*. London/New York.
- Clyne, M. (1997): Epilogue. In: M. Clyne (ur.), *Undoing and redoing corpus planning*. Berlin, 477-502.
- Cooper, R. (1989): *Language planning and social change*. Cambridge.
- Coulmas, F. (1996): *Gewählte Worte*. Frankfurt/New York.
- Crystal, D. (1997, 2003): *A dictionary of linguistics and phonetics*. Oxford.
- Cullen, C. (2001): Prescriptive and Descriptive Grammar. In: R. Mesthrie (ur.): *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*. Amsterdam i dr., 58-59.
- Czerwiński, M. (2005): *Język - ideologia - naród. Polityka językowa w Chorwacji a język mediów*. Kraków.
- Dunn, J.A. (2000): The Role of English in the Development of Modern Russian. In: L.N. Zybatow (ur.): *Sprachwandel in der Slavia. Die slavischen Sprachen an der Schwelle zum 21. Jahrhundert*. Frankfurt am Main i dr., 87-101.
- Elspaß, S. (2005): Language norm and language reality. In: N. Langer/W. Davies (ur.): *Linguistic purism in the Germanic languages*. Berlin, 20-45.
- Fienbork, G. (1996): Vorwort. In: B. Rheinberg (ur.): *Die Sprache als Hort der Freiheit*. Köln, 7-8.
- Frančić, A./Hudaček, L./Mihaljević, M. (2005): *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb.
- Gardt, A. (2000): Sprachnationalismus zwischen 1850 und 1945. In: A. Gardt (ur.): *Nation und Sprache. Die Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*. Berlin/New York, 247-271.
- Gröschel, B. (2001): *Bosnisch oder Bosniakisch? Zur glottonymischen, sprachpolitischen und sprachrechtlichen Fragmentierung des Serbokroatischen*. In: U.H. Waßner (ur.): *Lingua et linguae. Festschrift für Clemens-Peter Herbermann zum 60. Geburtstag*. Aachen, 159-188.
- Haarmann, H. (1997): Sprachstandardisierung - Eine kulturanthropologische Konstante. In: K. J. Mattheier/E. Radtke (ur.): *Standardisierung und Destandardisierung europäischer Nationalsprachen*. Frankfurt am Main i dr., 259-290.
- Hohenhaus, P. (2005): Elements of traditional and 'reverse' purism in relation to computer-mediated communication. In: N. Langer/W. Davies (ur.): *Linguistic purism in the Germanic languages*. Berlin, 204-220.
- Horak, R. (2001): *Prestige, Usus, Tradition*. Wien.
- Jacobsen, P. (2006): Forum. In: *Studi Slavistici*, 3, 317-320.
- Jung, P. (1974): *Sprachgebrauch, Sprachautorität, Sprachideologie*. Heidelberg.
- Kordić, S. (2004a): Die aktuelle Sprachzensur in Kroatien. In: B. Symanzik/G. Birkfellner/A. Sproede (ur.): *Sprache - Literatur - Politik: Osteuropa im Wandel*. Hamburg, 259-272.

- KordiĆ, S. (2004b): Pro und kontra: 'Serbokroatisch' heute. In: M. Krause/C. Sappok (ur.): *Slavistische Linguistik 2002*. München, 97-148.
- KordiĆ, S. (2006): Sprache und Nationalismus in Kroatien. In: B. Symanzik (ur.): *Studia Philologica Slavica: Festschrift für Gerhard Birkfellner zum 65. Geburtstag: Teilband I*. Berlin, 337-348.
- Kovačec, A. (2004): Izazovi globalizacije i hrvatski jezični standard. In: *Forum* 43/1-3, 19-25.
- Langer, N./Davies, W. (ur.) (2005): *Linguistic purism in the Germanic languages*. Berlin.
- Mackey, W.F. (1989): Determining the Status and Function of Languages in Multinational Societies. In: U. Ammon (ur.): *Status and Function of Languages and Language Varieties*. Berlin/New York, 3-20.
- Mattheier, K.J. (1997): Über Destandardisierung, Umstandardisierung und Standardisierung in modernen europäischen Standardsprachen. In: K. J. Mattheier/E. Radtke (ur.): *Standardisierung und Destandardisierung europäischer Nationalsprachen*. Frankfurt am Main i dr., 1-9.
- Milroy, J. (2005): Some effects of purist ideologies on historical descriptions of English. In: N. Langer/W. Davies (ur.), *Linguistic purism in the Germanic languages*. Berlin, 324-342.
- Milroy, J./Milroy, L. (1999): *Authority in Language*. London/New York.
- Olt, R. (1991): *Wider das Fremde?* Darmstadt/Marburg.
- Plümer, N. (2000): *Anglizismus - Purismus - Sprachliche Identität*. Frankfurt am Main i dr.
- Pohl, H.-D. (1997): Gedanken zum Österreichischen Deutsch (als Teil der 'pluriarealen' deutschen Sprache). In: R. Muhr/R. Schrodtr (ur.), *Österreichisches Deutsch und andere nationale Varietäten plurizentrischer Sprachen in Europa. Empirische Analysen*. Wien, 67-87.
- Polenz, P. (1967): Sprachpurismus und Nationalsozialismus. In: *Germanistik - eine deutsche Wissenschaft*. Frankfurt am Main, 111-165.
- Polenz, P. (1998): Zwischen 'Staatsnation' und 'Kulturnation'. In: D. Cherubim/S. Grosse/K. Mattheier (ur.): *Sprache und bürgerliche Nation*. Berlin/New York, 55-70.
- Reichmann, O. (2000): *Nationalsprache* als Konzept der Sprachwissenschaft. In: A. Gardt (ur.): *Nation und Sprache. Die Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*. Berlin/New York, 419-469.
- Richter Malabotta, M. (2004): Semantics of War in Former Yugoslavia. In: B. Busch/H. Kelly-Holmes (ur.): *Language, Discourse and Borders in the Yugoslav Successor States*. Clevedon, 78-87.
- Riedel, S. (2005): *Die Erfindung der Balkanvölker. Identitätspolitik zwischen Konflikt und Integration*. Wiesbaden.
- Rubin, J./Jernudd, B. (1971): Introduction. In: J. Rubin/B. Jernudd (ur.): *Can Language Be Planned?* Hawaii, xiii-xxi.
- Samardžija, M. (2003): Why would Croatians create a new language when they were forming the existing one for centuries? In: *Most/The Bridge* 2-3, 8-12.
- Schubert, G. (1997): Einzelaspekte neuer Mehrsprachigkeit im ehemaligen Jugoslawien. In: *Sociolinguistica* 11, 83-93.

- Thomas, G. (1989): The Relationship between Slavic Nationalism and Linguistic Purism. In: *Canadian Review of Studies in Nationalism*, 16/1-2, 5-13.
- Valdman, A. (1990): Language planning in diglossic situations: Two case studies. In: B. Spillner (ur.): *Sprache und Politik*. Frankfurt am Main i dr., 22-39.
- Zybatow, L.N. (2000): Sprachwandel in der Slavia und seine theoretische Einordnung. In: L.N. Zybatow (ur.): *Sprachwandel in der Slavia. Die slavischen Sprachen an der Schwelle zum 21. Jahrhundert*. Frankfurt am Main i dr., 3-26.

Zusammenfassung

S. Kordić (Frankfurt am Main)

Was ist (nicht)standardsprachlich für Kroatisten?

Seit Anfang der 90er Jahren wird beobachtet, wie standardsprachliche Wörter und Formen, die in verschiedenen Funktionalstilen in Kroatien gebraucht und in kroatischen Wörterbüchern, Grammatiken und Lehrbüchern verzeichnet wurden, trotz der Sprachpraxis auf einmal von Kroatisten für nichtstandardsprachlich erklärt werden. Obwohl Purismus und Präskriptivismus zu den zentralen Begriffen in der Kroatistik geworden sind, scheinen die Kroatisten mit einem wesentlichen Teil der westlichen Fachliteratur zu diesem Thema nicht vertraut zu sein. Aus diesem Grund wird im vorliegenden Beitrag, ausgehend von der westlichen Fachliteratur, auf die Begriffe *Standard*, *Purismus* und *Präskriptivismus* eingegangen.